

Haya

Hingora Haya Saleman

COC COURSE PSYCHOLOGY

2025-26 ASSIGNMENT

SHREE R. R. LALAN COLLEGE, BHUJ

Name :- Hingora Haya Saleman

Roll NO. [serial NO.] :- 265

PRN NO. (Registration No.) :- COC2025265

Semester :- COC Sem - 1st

Subject :- Inclusive Education and
Psychological strategies.

- 1 શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનની અભ્યાસ પદ્ધતિઓ તરીકે મુલાકાત અને પ્રજ્ઞાવલી પદ્ધતિને સવિસ્તાર વર્ણવી.

પ્રસ્તાવના

શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાન મનોવિજ્ઞાનની એક વ્યવહારિક શાખા છે. શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાન નો સૌથી મુખ્ય હેતુ શિક્ષકોના જરૂરી કૌશલ્ય સમતાઓને સ્વેચ્છા રીતના લાયક બનાવે છે. કે તે વિભિન્ન શૈક્ષણિક સ્તરો ઉપર વિદ્યાર્થીઓ ના વ્યવહારોને સમગ્ર શકે નિયંત્રિત કરી શકે અને તેમના વિશે અનુમાનો લગાવી શકે પોતાના આ હેતુની પૂર્તિ માટે શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનિક પોતાની વિભિન્ન પદ્ધતિઓ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓના વર્તન સંબંધિત સમસ્યાનો અભ્યાસ કરવા માટે આંકડાનો સંગ્રહ કરે છે અને આ પદ્ધતિઓમાંથી મુખ્ય પદ્ધતિઓ નીચે મુજબ છે :-

~ શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનની અભ્યાસ પદ્ધતિઓ :-

- 1 વસ્તુલક્ષી નિરીક્ષણ પદ્ધતિ
- 2 પ્રજ્ઞાવલી પદ્ધતિ
- 3 મુલાકાત પદ્ધતિ

~ શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનની અભ્યાસ પદ્ધતિઓ તરીકે પ્રજ્ઞાવલી પદ્ધતિ અને મુલાકાત પદ્ધતિ નીચે મુજબ છે :-

પ્રજ્ઞાવલી પદ્ધતિ

- પ્રજ્ઞાવલી પદ્ધતિ શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં એક મુખ્ય પદ્ધતિ છે આ પદ્ધતિમાં પ્રજ્ઞોત્તી એક લાંબી યાદી તૈયાર કરવામાં આવે છે જેને પ્રજ્ઞાવલી કહેવામાં આવે છે.
- બાળકો સ્વયં આધારીઓને પ્રજ્ઞાવલી આપવામાં આવે છે જેમાં પ્રજ્ઞ તેના જવાબ હા ના આધાર સાથે પોટું ફોટા છે પણ દાખલા ફોટા છે બાળક એવા પ્રજ્ઞોને એક એક કરીને વાંચે છે અને પોતા મારે જ જે ઉત્તર શ્રીંગમાં સાચી સમજે છે જેના ઉપર ચીન કરે છે
- જવાબનો વિજ્ઞેષણ કરીને બાળકોની આદતો સ્થાિમરુચિ મનોવૃત્તિઓ વગેરેનો ખ્યાલ મેળવવામાં આવે છે.
- રીલી અનુસાર શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં જેટલી પણ પ્રજ્ઞ ફોટા એનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તેને બે ભાગમાં વહેંચવામાં આવે છે.

1. ખુલ્લી સ્વરૂપની પ્રજ્ઞાવલી

- ખુલ્લી સ્વરૂપની પ્રજ્ઞાવલી એવી પ્રજ્ઞાવલીને કહેવામાં આવે છે કે જેમાં પ્રજ્ઞાનો જ્વાળ ફોઈ મિશ્રિત સ્વરૂપમાં આપવામાં આવેલા શબ્દ જેવા કે હા ના કારા નધી આપી શકાતું પરંતુ તેનો જ્વાળ સામાન્ય રીતના એક કે બે લીટી ને લખી અને બાળકોને આપવાના હોય છે.

2. બંધ સ્વરૂપની પ્રજ્ઞાવલી

- બંધ સ્વરૂપ પ્રજ્ઞાવલી એવી પ્રજ્ઞાવલીને કહેવામાં આવે છે કે જેમાં પ્રજ્ઞાનો જ્વાળ આપવામાં આવેલા જ્વાળો જેવા કે હા ના અથવા સાચું ખોટું માંથી ફોઈ એકની પસંદગી કરી અને બાળકે આપવામાં હોય છે આ પ્રકારની પ્રજ્ઞાવલીને બંધ સ્વરૂપની પ્રજ્ઞાવલી કહેવામાં આવે છે.

અન્ય પ્રકારો :-

- મિશ્ર પ્રકારની પ્રજ્ઞાવલી
- દ્વિલિફ્ટની પ્રજ્ઞાવલી
- સ્કેલ આધારિત પ્રજ્ઞાવલી
- રેટિંગ સ્કેલ આધારિત પ્રજ્ઞાવલી
- અભિગમ આધારિત પ્રજ્ઞાવલી

~ પ્રજ્ઞાવલી પદ્ધતિના લાભ અને મર્યાદાઓ :-

લાભ :-

- પ્રજ્ઞાવલી પદ્ધતિમાં સરળતા નો ગુણ એવા મળે છે અને પ્રયોગ કરવા માટે શિક્ષક સ્વયં શૈક્ષણિક મનોવૈજ્ઞાનિક કે કોઈ પ્રશિક્ષકની જરૂર હતી નથી.
- પ્રજ્ઞાવલી પદ્ધતિ દ્વારા ઓછા સમયમાં જ ઘણા બધા બાળકો સ્વયં વિદ્યાર્થીઓના સદગુણો ક્ષમતાઓ મનોવલ્લભો સ્થાનિકુચિઓનો માપન કરી લેવામાં આવે છે.
- પ્રજ્ઞાવલી પદ્ધતિઓ વિદ્યાર્થીઓને બાળકો માટે ખૂબ જ લાભદાયી સાબિત થઈ શકે છે જે શરમાળ અને અંતરમુખી પ્રકૃતિ ના હોય છે.

મર્યાદાઓ :-

- પ્રજ્ઞાવલી પદ્ધતિનો સૌથી મુખ્ય એ દરિયાવિલામાં આપ્યો છે કે તેમાં વિદ્યાર્થીઓ સ્વયં બાળક સરળતાથી સાચો પ્રતિભાવ દુપાવીને તેની જગ્યાએ ઉપમવી કાઢેલો જવાબ આપવામાં સમર્થ બને છે પરિણામે પ્રજ્ઞાવલી પદ્ધતિની વધાર્થતા ઘણી ઓછી થઈ મથે છે.

- પદ્ધતિમાં સ્વાત્મલક્ષિતતાનો ગુણ એવા મળે છે સ્વત્ત્વ શક્તિમાં જવાબીયો તો આ પદ્ધતિથી પૂરત લયોત જવાબી નું મુલ્યાંકન અને વિગ્તેષણ કરતી વખતે ખાસ કરીને જ્યારે ખુલ્લા સ્વરૂપની પ્રજ્ઞાવલીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય ત્યારે વિગ્તેષકો અને સ્વાભ્યાસ કરતા હોય ચોતાની વ્યક્તિગત દારણા પૂર્વ ગ્રહનો વધુ પ્રભાવ પડે છે પરિણામે પ્રજ્ઞાવલી પદ્ધતિની 20 વર્ષ નેતા ઘણી સ્પોદી થઈ મલ્ય છે.

મુલાકાત પદ્ધતિ

- મુલાકાત પદ્ધતિનો ઉપયોગ પણ શૈક્ષણિક મનો-વિજ્ઞાનમાં કરવામાં આવે છે.
- આ પદ્ધતિ દ્વારા શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનિકો વિદ્યાર્થીઓની સ્થિતિરુચિ સ્થિતિયોગ્યતા મનો-વલણ સંબંધિત સમસ્યાનો સ્વધ્યાયન કરે છે.
- પ્રશિક્ષિત અને શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનિક વિદ્યાર્થીઓ અને બાળકોને સ્થોક સ્થોક કરી સ્થોક તાનું જુદા બનાવી અને સમજ પરિસ્થિતિમાં ફેરલાક પ્રજ્ઞો પ્રદેશમાં આવે છે અને સ્થાપવામાં આવેલા જવાબીના વિગ્તેષણ કરી વિદ્યાર્થીની સ્થિતિરુચિ મનોવલણો વગેરે વિશે સ્થોક સોક્સ નિસ્કર્ષ ઉપર પહોંચે છે.

~ શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં બે પ્રકારની મુલાકાતનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે :-

(1) સરચિત મુલાકાત .

(2) અસરચિત મુલાકાત .

1. સરચિત મુલાકાત

- સરચિત મુલાકાતમાં શૈક્ષણિક મનોવૈજ્ઞાનિક યૌક્તિક રીતે નક્કી કરી તે છે કે જે વિદ્યાર્થીઓમાંથી તેઓ કયા કયા પ્રશ્નો પૂછશે પ્રશ્ન પૂછવાનો ફ્રમ શું કરે સામાન્ય રીતના જે ફ્રમ નિર્ણય કરવામાં આવે છે. તે જ ફ્રમમાં દરેક બાળકો કે વિદ્યાર્થીઓને પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે છે જવાબમાં આવ્યો છે કે આ પ્રકારની મુલાકાતમાં આત્મલક્ષીકતા વધુ હોય છે સાથે સાથે તે ફ્રમમાં બધા પાગ વધુ હોય છે.

2. અસરચિત મુલાકાત

- અસરચિત મુલાકાત એ મુલાકાતને ફરિવામાં આવે છે જેમાં મુલાકાત કરતા પ્રશ્નનો સ્વરૂપ પોતાના મનથી જ નિર્ધારિત કરે છે. તે દરેક બાળકોને કોઈ એક નિર્ણય ફ્રમમાં પ્રશ્ન નથી પૂછતો ફરિવા બાળકો એક એવા પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછવામાં આવે છે અને જવાબમાં આવેલા જવાબનું વિગતેમળ કરી

મુલાકાત કરતા બાળકોની સ્થળી સુચી મનોવલગ
અને અન્ય સદગુણો વિશે નિષ્કર્ષ પર પહોંચે
છે.

~ મુલાકાત પદ્ધતિ લાભી અને મર્યાદાઓ :-

લાભ :-

- મુલાકાત પદ્ધતિ એક એવી પદ્ધતિ છે જેમાં બાળકોના વ્યાયુગોમાં ચહેરાના કાલ ભાવ બોલવાની છટાં વગેરેનું નિશ્ચિતગ કરી મુલાકાત કરતા અને માનવું છે કે મુલાકાત દ્વારા ખાસ કરીને સ્પર્શિત મુલાકાત દ્વારા બાળકો અને શૈક્ષણિક સમસ્યાઓ વિશે જે સૂચના પ્રાપ્ત થાય છે તેમાં જેટલી વધુ વિગ્ધસ-નીયતા હોય છે તેટલી જ વિગ્ધસનીયતા અન્ય પદ્ધતિ જેવી કે પ્રજ્ઞાવલી પદ્ધતિથી પ્રાપ્ત કરવામાં આવતી નથી.

મર્યાદાઓ :-

- મુલાકાત પદ્ધતિમાં વધુ સમય લાગે છે અને સાથે સાથે અર્ચાત પદ્ધતિ પણ બતાવવામાં આવી છે આમાં વધુ સમય લાગવાનું કારણ એ છે કે ઘણી વખત એક એક બાળકો સ્પર્શવા વિદ્યાર્થીઓને અતગથી બોલાવી તે મુલાકાત કરવામાં આવે છે એ મુલાકાત કરતા કોઈ વિદ્યાલયના 500 બાળકોની

મુલાકાત કરવી હોય તો સ્વાભાવિક છે કે
સ્વામાં સમય અને જૂમ બંને વધુ મેરો.

- મુલાકાત પદ્ધતિ દ્વારા બાળકો માટે શૈક્ષણિક
વાર્તનનો અભ્યાસ કરતી વખતે સ્વેચ્છામાં
સ્વાયું છે કે મુલાકાતના પરિવેષમાં આપવાથી
ઘણી વખત બાળકો ગભરાઈ જતા હોય છે
તેથી ખૂબ જ ડરી ગયેલું જગાય છે ઘણી
વખત તો બાળક સ્વેચ્છા ગભરાઈ ગયેલું
હોય છે કે તે બધું મળતા હોવા છતાં
પ્રજ્ઞાનો સાચો જ્વાબ નથી આપતા પરિણામે
વૈજ્ઞાનિક નિષ્કર્ષ ઉપર પહોંચવું સંભવ નથી
બનતું.

- મુલાકાત પદ્ધતિની એક મર્યાદા એ પણ
જગાવવામાં આવી છે કે ફક્ત થોડીક
મિનિટ સુધી જ બાળકને પ્રજ્ઞા પૂછી લેવા
તેના દ્વારા આપેલા જ્વાબો દેખાડવામાં આપેલા
આવેગો તે એક અને એક નક્કર નિષ્કર્ષ
પર પહોંચવું એ પણ યોગ્ય વૈજ્ઞાનિક પગલું
માની ન શકાય.

ઉપસંહાર

શામ, આ રીતે શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનના
અભ્યાસમાં મુલાકાત પદ્ધતિ અને પ્રજ્ઞાવલી
પદ્ધતિ બંને ઉપયોગી અને અસરકારક સાબિત
વાર છે. મુલાકાત પદ્ધતિ દ્વારા વ્યક્તિગત

અને લોકાલપૂર્વક માહિતી ગ્રાહ્ય થાય છે, જ્યારે પ્રજાવલી પદ્ધતિ દ્વારા થોડા સમયમાં વધુ વ્યક્તિઓ વાસ્તેથી માહિતી મેળવી શકાય છે. જાંને પદ્ધતિઓની મર્યાદાઓ ફેલા દતાં, યોગ્ય સ્થાપોજન અને સચોટ ઉપયોગ દ્વારા તે શૈક્ષણિક સંશોધનમાં મહત્વપૂર્ણ યોગદાન આપે છે.